

Mariusz Chądryński

Katedra Ekonomii i Polityki Gospodarczej
Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego

Główne bariery rozwoju i funkcjonowania małych i średnich przedsiębiorstw na obszarach wiejskich województwa łódzkiego

Przedsiębiorczość jest siłą, która w dużym stopniu może się przyczynić do rozwoju społeczno-gospodarczego obszarów wiejskich. Poważnym problemem jest rozpoczęcie działalności gospodarczej, ale czasami jeszcze większym – jej utrzymanie i rozwijanie. Duże możliwości działania daje cały sektor agrobiznesu, ze względu na niezaspokojony popyt¹. Ta kategoria popytu stanowi niszę rynkową, która może zostać wykorzystana przez nowe podmioty gospodarcze. Rozpoczęcie i prowadzenie działalności gospodarczej w każdych warunkach wiąże się z pokonywaniem wielu barier. Te bariery, jeśli zostaną źle zidentyfikowane, mogą być przyczyną zakończenia działalności, natomiast prawidłowe ich określenie umożliwia właściwe użycie posiadanych zasobów, środków i wiedzy w celu ich przezwyciężenia.

Metodyka badań

W niniejszym opracowaniu wykorzystano wyniki badania ankietowego, dotyczącego uwarunkowań i perspektyw rozwoju sektora małych i średnich przedsiębiorstw (MSP) na obszarach wiejskich woj. łódzkiego, przeprowadzonego w 2003 r. W badaniu uczestniczyło 250 wylosowanych, a następnie celowo dobranych małych i średnich przedsiębiorstw działających na terenach wiejskich tego województwa.

Bariery rozwoju i funkcjonowania sektora MSP na terenach wiejskich

Bariery ograniczające prowadzenie działalności gospodarczej można zdefiniować jako takie uwarunkowania wewnętrzne i zewnętrzne środowiska biznesu, które osłabiają dynamikę powstawania nowych przedsiębiorstw, zmniejszają możliwości rozwoju firm istniejących lub przyspieszają upadanie drobnej przedsiębiorczości (Sawicka 2000). Przedsiębiorcy napotykają różne trudności; każdy z nich może wskazać inny czynnik, w zależności od stopnia rozwoju, skali działania i lokalizacji. Są to bariery i ograniczenia²:

- finansowe;
- rynkowe;
- związane z wytwórczością;

¹ Termin „niezaspokojony popyt” można rozumieć dwojako: jako popyt zgłoszony, a więc efektywny, który z różnych powodów nie może zostać zaspokojony, i jako popyt potencjalny, który można uświadomić poprzez odpowiednio prowadzoną działalność marketingową.

² Grupy czynników hamujących rozwój i funkcjonowanie przedsiębiorczości opracowano na podstawie raportów PARP i J. Sawicka, 2000, *Założenie i prowadzenie małego przedsiębiorstwa*, Wydawnictwo SGGW, Warszawa, a także projektu badawczego pod kierownictwem J. Sawickiej: *Aktywizacja zawodowa kobiet wiejskich ze szczególnym uwzględnieniem drobnej przedsiębiorczości*.

- organizacyjne;
- związane z dostępnością do informacji, doradztwa, edukacji;
- infrastrukturalne;
- związane z rynkiem pracy i jego regulacją;
- związane z polityką fiskalną;
- administracyjne i prawne;
- wewnętrzne środowiska przedsiębiorców.

Jedną z ważniejszych barier jest brak lub utrudniony dostęp do kapitału początkowego pozwalającego rozpocząć działalność gospodarczą. Podstawowym źródłem finansowania działalności gospodarczej MSP są środki własne. Często nie wystarczają one na właściwy rozwój przedsiębiorstwa i działalność inwestycyjną na odpowiednim poziomie. Należy zgodzić się ze stwierdzeniem J. Sawickiej, że główne przyczyny takiego stanu rzeczy to wysoki koszt pożyczonego kapitału, brak odpowiedniej liczby banków specjalizujących się w obsłudze małych i średnich firm oraz mała dostępność kredytów preferencyjnych, a często niewiedza przedsiębiorców o ich istnieniu (brak informacji).

Istotną barierą rozwoju przedsiębiorczości są czynniki rynkowe, które – źle ocenione lub pominięte przez przedsiębiorcę – mogą się stać przyczyną trudności w funkcjonowaniu firmy lub doprowadzić do jej upadku. Jeszcze przed rozpoczęciem działalności należy oszacować popyt efektywny i potencjalny na produkty lub usługi, które przyszedł przedsiębiorca zamierza wytwarzać. Jest to ważne z punktu widzenia opłacalności działalności gospodarczej. Często rola tego czynnika jest umniejszana w praktyce. W trakcie prowadzenia firmy przedsiębiorcy przywiązują ogromną rolę do określenia popytu, jednak nie zawsze dysponują odpowiednią wiedzą, aby to we właściwy sposób zrobić. Metoda oparta na własnym doświadczeniu sprawdza się bardzo często, jednak poparcie jej naukowymi podstawami daje większe prawdopodobieństwo właściwego określenia popytu zarówno efektywnego, jak i potencjalnego.

Nie należy zapominać o barierze rynkowej, jaką jest konkurencja. Badania empiryczne (m.in. wykonywane przez IERiGŻ) dowodzą, że przedsiębiorcy małą uwagę poświęcają zagadnieniom konkurencji, a skupiają się na czynniku opłacalności swojej działalności (Sikorska 2001). Konkurencyjność własnej firmy oraz rozpoznanie otoczenia konkurencyjnego przekładają się na ostateczny wynik ekonomiczny przedsiębiorstwa. Konkurencja jako element rzeczywistości gospodarczej jest zauważana przez przedsiębiorców dopiero wówczas, gdy dotyczą ich bardziej konkretne działania konkurencji. Jest to szczególnie istotne, jeśli w okolicy znajdują się duże firmy. Konkurencja może ograniczać lub utrudniać wejście na rynki zbytu, utrudniać dostęp do dostawców.

Kolejne bariery to bariery wejścia, szczególnie zróżnicowanie produktów, potrzeby kapitałowe, drożność i struktura kanałów dystrybucji. Z tymi barierami muszą walczyć przedsiębiorstwa, które chcą wejść z działalnością na dany rynek czy do danej branży (Piasecki 1999). Zagrożeniem dla sektora MSP, szczególnie w warunkach postępującej globalizacji gospodarki światowej, jest brak sieci powiązań kooperacyjnych i współpracy między małymi i dużymi przedsiębiorstwami. Ta współpraca może ułatwić przystosowanie małych i średnich przedsiębiorstw do warunków konkurencji na globalnym rynku.

Grupa czynników ograniczających rozwój małej i średniej przedsiębiorczości zaliczana do barier wytwórczych ma pewne powiązanie z barierami finansowymi. Do najważniejszych barier w tym zakresie można zaliczyć niski stopień nowoczesności wyposażenia przedsiębiorstw, niezadowolający stan parku maszynowego, stosowanie przestarzałych technologii. Związane jest to z ograniczonym dostępem do kapitału inwestycyjnego.

Do barier organizacyjnych zalicza się trudności w funkcjonowaniu przedsiębiorstwa jako organizacji, m.in. kierowanie, delegowanie uprawnień, kontrolę, wyróżnienie formalne działów funkcjonalnych. Często kłopoty z organizacją są związane z niskim poziomem wiedzy w tym zakresie u osób rozpoczynających działalność gospodarczą. Trudnością – szczególnie podczas rozpoczynania działalności gospodarczej – jest wybór formy prawnej dla działalności oraz formy rozliczania się z urzędem skarbowym.

Pewne czynniki zaliczane do barier organizacyjnych związane są z brakiem informacji, doradztwa i edukacji. Te czynniki nabierają znaczenia na obszarach wiejskich ze względu na słabszy na wsi niż w mieście rozwój infrastruktury technicznej i społecznej. Dlatego też powstają inkubatory i agroinkubatory przedsiębiorczości, których zadaniem jest poprawa informacji, doradztwa, edukacji, jednak ich liczba jest niewystarczająca. Osoba pragnąca podjąć działalność gospodarczą często nie wie, gdzie zgłosić się po poradę w tej sprawie. Poprawić tę sytuację może informacja i edukacja propagująca przedsiębiorczość. Warto ją rozpocząć już w szkole, a następnie kontynuować w formie różnych kursów. Jakkolwiek trafne jest powiedzenie, że jeśli ktoś szuka, to znajdzie, jednak można ułatwić te poszukiwania dzięki szerszej informacji.

Barierami związane z infrastrukturą, wymieniane przez przedsiębiorców-praktyków najczęściej, to zły stan dróg i słaby rozwój sieci telekomunikacyjnej na obszarach wiejskich.

Kolejnymi barierami są: niestabilność prawa, częste zmiany polityki fiskalnej oraz sztywność kodeksu pracy. Od 2003 r. obowiązuje znowelizowany kodeks pracy, który w zamyśle ustawodawcy miał być korzystny dla pracodawców i skłaniać ich do tworzenia nowych miejsc pracy. W opinii pracodawców zawiera on wiele dobrych rozwiązań prawnych, dotyczących m.in. nowych zasad zwolnień grupowych, okresów zatrudniania pracowników, umowy o zastępstwo. Jednak dla wielu przedsiębiorców nadal barierą są duże obciążenia podatkowe i paropodatkowe, kształtujące wysokie koszty pracy.

Przedsiębiorcy dostrzegają wiele czynników ograniczających również w prawie podatkowym, m.in. wspomniany wcześniej zbyt wysoki poziom obciążeń podatkowych, represyjność systemu podatkowego, niejasność i nieczytelność przepisów, zmienność prawa podatkowego (zasady naliczania podatku i stosowania ulg były często zmieniane, nawet corocznie).

Istotną barierę rozwoju przedsiębiorczości stanowią czynniki związane z wewnętrznym środowiskiem przedsiębiorców. Chodzi głównie o małą solidarność i dezintegrację środowiska przedsiębiorców, niechęć do podejmowania wspólnych inicjatyw i do kooperacji, czego skutkiem jest brak silnych organizacji reprezentujących interesy środowiska przedsiębiorców, szczególnie przedsiębiorców z obszarów wiejskich (Sawicka 2000). Do tej grupy czynników ograniczających można również zaliczyć wysokie ryzyko kupieckie jako następstwo braku etyki i niesolidności części przedsiębiorców.

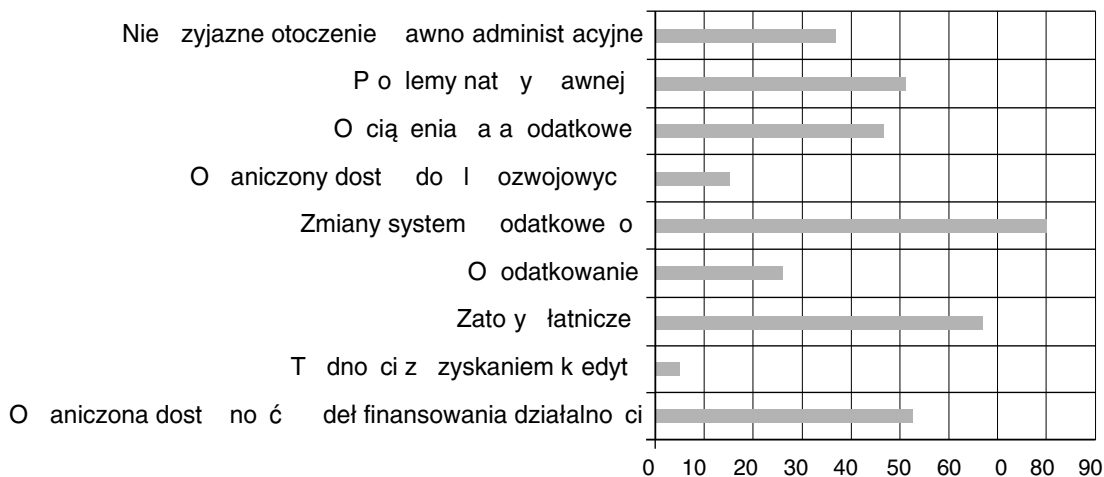
Biorąc pod uwagę środowisko wewnętrzne przedsiębiorców, należy również wspomnieć o nich samych jako o podmiocie należącym do tego środowiska i kształtującym je. Większość osób podejmujących działalność gospodarczą musi mieć pewne predyspozycje osobowościowe, m.in. skłonność do podejmowania ryzyka, komunikatywność, szeroko pojętą otwartość zarówno na ludzi, jak i wszelkiego rodzaju nowości techniczne, produkcyjne, organizacyjne. Nie wszyscy też zdają sobie sprawę, że te cechy należy rozwijać. Wielu osobom potrzebny jest wzorzec do naśladowania. Istotną rolę w tej dziedzinie mogą odgrywać inkubatory przedsiębiorczości, agroinkubatory, ośrodki doradztwa rolniczego i inne instytucje informacyjno-doradcze oraz liderzy przedsiębiorczości.

Barierami i czynnikami wpływającymi niekorzystnie na działalność gospodarczą

W świetle wyników badań empirycznych, wśród małych i średnich przedsiębiorstw działających na obszarach wiejskich woj. łódzkiego najczęściej występujące bariery w prowadzeniu

własnej działalności gospodarczej to częste zmiany w systemie podatkowym, uciążliwe dla 80% ankietowanych. Duże trudności sprawiają także zatory płatnicze (prawie 70%) oraz ograniczony dostęp do źródeł finansowania działalności gospodarczej (ponad 50%).

Ryc. 1. Najczęściej występujące bariery w prowadzeniu działalności gospodarczej (w %)

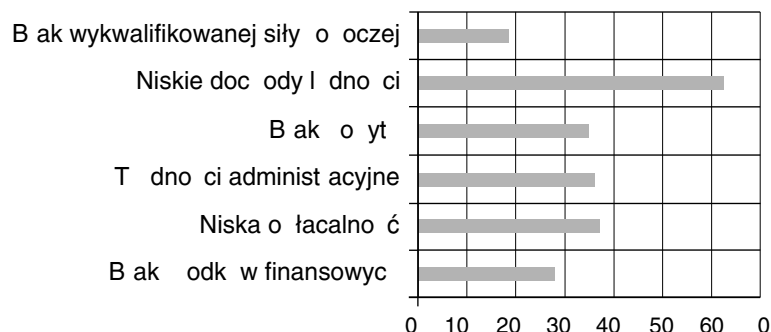

Uwaga. Suma > 100%, gdyż ankietowani mogli wybrać więcej niż 1 odpowiedź

Źródło: opracowanie autora na podstawie badań empirycznych

Dla więcej niż połowy badanych istotną barierę stanowiły problemy natury prawnej, takie jak niestabilność, zmienność i niezrozumiałość systemu prawnego, nieskuteczność wymiaru sprawiedliwości. Na kolejnym miejscu wskazywano obciążenia o charakterze paropodatkowym związane z pracą i składki na ubezpieczenia społeczne. Natomiast problemy natury fiskalnej i zły rozwój infrastruktury, a także niekorzystny system opodatkowania nie stanowiły bariery w funkcjonowaniu ankietowanych przedsiębiorstw. Podobne bariery były wymieniane przez ankietowanych w projekcie badawczym *Aktywizacja zawodowa kobiet wiejskich ze szczególnym uwzględnieniem drobnej przedsiębiorczości*, prowadzonym w SGGW w latach 1996–1997 pod kierunkiem J. Sawickiej (Sawicka 1998).

Ryc. 2. Czynniki wpływające niekorzystnie na rozwój pozarolniczej działalności gospodarczej na terenach wiejskich (w %)

Uwaga. Suma > 100%, gdyż ankietowani mogli wybrać więcej niż 1 odpowiedź.

Źródło: opracowanie autora na podstawie badań empirycznych

Do barier rozwoju przedsiębiorczości można również zaliczyć czynniki, które w opinii ankietowanych przedsiębiorców wpływały niekorzystnie na rozwój pozarolniczej działalności gospodarczej na terenach wiejskich (ryc. 2). Czynnikiem najbardziej niekorzystnym były niskie dochody ludności, ograniczające potencjalny popyt w rejonie działania badanych przedsiębiorstw. Na niską opłacalność działalności gospodarczej, trudności natury administracyjnej, czyli biurokrację, oraz mały popyt na oferowane produkty i usługi wskazało ponad 35% badanych przedsiębiorców. Na niewystarczający popyt zwróciły uwagę wszystkie przedsiębiorstwa średnie i większość firm jednoosobowych.

Podsumowanie

Prowadząc działalność gospodarczą, przedsiębiorca styka się z różnorodnymi barierami. Często są one dla danej jednostki nie do pokonania i wymuszają zakończenie działalności. Najważniejsze jest prawidłowe zidentyfikowanie pojawiających się barier oraz właściwe dobranie środków do ich przezwyciężenia. Bariery i ograniczenia, jakie spotykają małe i średnie przedsiębiorstwa, można dzielić w zależności od poziomu rozwoju, lokalizacji i skali prowadzonej działalności gospodarczej. Gradacja barier jest uzależniona od specyfiki działalności.

Najczęściej występującymi barierami były zmiany systemu podatkowego, zatory płatnicze oraz ograniczona dostępność źródeł finansowania. Wśród czynników niekorzystnie wpływających na rozwój pozarolniczej działalności gospodarczej na terenach wiejskich, za najistotniejsze respondenci uznali niskie dochody ludności, które ograniczają lokalny popyt. Prowadzenie jakiegokolwiek działalności wiąże się z barierami w jej rozpoczynaniu, funkcjonowaniu i rozwoju. Najważniejsze jednak jest takie podejście do ich pokonywania, aby przyczyniały się one do pozytywnego rozwoju działalności.

Literatura

1. *Aktywizacja zawodowa kobiet wiejskich poprzez rozwój drobnej przedsiębiorczości*, t. II, *Funkcjonowanie małych i średnich przedsiębiorstw prowadzonych przez kobiety*, 1998, J. Sawicka (red.), Fundacja ROZWÓJ SGGW, Warszawa
2. *Ekonomika i zarządzanie małą firmą*, 1999, B. Piasecki (red.), Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa-Łódź
3. Sikorska A., 2001, *Przedsiębiorczość na wsi w świetle ankiety IERiGŻ 2000, Komunikaty, raporty, ekspertyzy*, z. 472, Wydawnictwo IERiGŻ, Warszawa
4. *Założenie i prowadzenie małego przedsiębiorstwa*, 2000, J. Sawicka (red.), Wydawnictwo SGGW, Warszawa

The Main Barriers for Development and Performance of Small and Medium-sized Enterprises (SMEs) in Rural Areas of Łódź Province

The contents of the report touches the problem of prospects and threats for development of the sector of small and medium enterprises in the rural area. The following problems are described: some groups of factors that constitute barriers to business of SME sector in rural areas.